

► FOR SOCIETY

Expertisecentrum
Mensenhandel &
(jeugd)Prostitutie

No Shhhame

Een doelmatigheidsstudie

Eindhoven 2022
Evie Heinrichs, MSc
dr. Dana Feringa

Inhoud

Inleiding	3
Methode	4
Resultaten	5
Leerlingen	5
Docenten	5
Conclusie	7
Discussie	7
Literatuur	8
Bijlage 1 Training No Shhhame.....	9
Bijlage 2 Vragenlijst leerlingen	11
Bijlage 3 Vragenlijst docenten	12

Inleiding

Begin 2022 verzocht Lumens het Lectoraat Sociale Veerkracht om een doelmatigheidsstudie uit te voeren rond een pilot op basisscholen. Het betreft een preventieve training met de naam NO SHHHAME die vanuit het expertisecentrum mensenhandel en (jeugd-)prostitutie aangeboden wordt. De training was oorspronkelijk ontwikkeld voor het Voortgezet Onderwijs en het Middelbaar Beroepsonderwijs.

Het doel van de pilot is om leerlingen uit groep 7 en 8 van de basisschool in een veilige setting kennis te laten maken met het onderwerp seksualiteit. Informatie geven, vragen stellen, de leuke kanten van seksualiteit, maar ook de gevaren van social media zijn onderwerpen die aan de orde komen en waarbij de insteek is hoe hier op een veilige manier mee om te gaan (Lumens, 2022).

Sinds de opkomst van #MeToo in 2017 en de onthullingen in #BOOS over incidenten in het televisieprogramma The Voice of Holland (2022), is gebleken dat seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld een pijnlijk en hardnekkig maatschappelijk probleem zijn. In april 2022 werd Mariëtte Hamer aangesteld als onafhankelijke regeringscommissaris voor de gecoördineerde aanpak seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld. Samen met het kabinet heeft zij gewerkt aan een actieplan, met als voornaamste doel de fundamentele cultuurverandering te helpen vormgeven, versnellen en verduurzamen, die nodig is om een einde te maken aan seksueel grensoverschrijdend gedrag en geweld. Op die manier wordt er gewerkt aan een samenleving waarin geen plek is voor seksuele intimidatie en geweld en waar alles wordt gedaan om elke vorm hiervan te voorkomen (Rijksoverheid, 2022).

In de reflectie op dit actieplan geeft Mariëtte Hamer aan:

“aan preventieve interventies tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag is geen gebrek. Maar in het grote aanbod is het voor scholen moeilijk om de weg te vinden naar effectieve interventies, en om deze vervolgens ook op de juiste manier in te zetten – goed ingebed in het bredere curriculum, met genoeg blijvende aandacht. Waarmee we het risico lopen dat kostbare onderwijstijd besteed wordt aan iets dat geen, of soms een averechts, effect blijkt te hebben” (uit: reflectie Mariëtte Hamer, Rijksoverheid, 2022).

Ook minister Yeşilgöz-Zegerius zegt hierover:

“Door de toename van het gebruik van internet, sociale media en smartphones is er meer online seksueel contact. Vooral kinderen zijn kwetsbaar voor online seksueel misbruik. Zij beschikken op steeds jongere leeftijd over een smartphone en zijn makkelijker bereikbaar voor mensen die kwaad willen. Het seksualiserend benaderen van kinderen is de afgelopen tijd in omvang en vaak ook in indringendheid toegenomen. Het online seksueel stalken of seksueel inkapselen van een kind gaat heel snel - soms is één chatsessie al voldoende - en kan soms maanden of jaren voortduren. Daarom wordt sexchatting strafbaar gesteld. Dit is een vorm van seksuele benadering van kinderen onder de 16 jaar in de voorfase van seksueel misbruik”. (wetsvoorstel, Rijksoverheid 2022).

Het lijkt daarom steeds noodzakelijker dat jonge mensen zelfbewust en weerbaar zijn wanneer het gaat om lichamelijke integriteit en eigen grenzen. De vraag of deze training daaraan bijdraagt is onderwerp van deze notitie.

Methode

Voor dit doelmatigheidsonderzoek is gebruik gemaakt van een tweetal vragenlijsten: een voor de leerlingen en een voor de docenten (zie bijlage 1 en 2).

Training

De training is bedoeld om leerlingen uit groep 7 en 8 van de basisschool in een veilige setting kennis te laten maken met het onderwerp seksualiteit. De training sluit aan bij de leefwereld van de kinderen, is actueel en wordt up to date gehouden. Met humor en luchtigheid komen bijvoorbeeld een stellingen spel, de 6 seksregels (toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, passend bij de ontwikkeling, passend bij de context en zelfrespect) en de selfie challenge aan bod.

Steekproef

Voor deze doelmatigheidsstudie is een pragmatische steekproef getrokken binnen 6 basisscholen, waarvan één school voor speciaal onderwijs. Dit heeft geresulteerd in de volgende dataset: 139 leerlingen en 8 docenten.

Dataverzameling

Leerlingen

De leerlingen (n= 139) hebben tweemaal scores gegeven op een 10 puntschaal in relatie tot zes stellingen. De eerste zes stellingen scoorden zij voorafgaand aan de voorlichting (T1). De andere zes stellingen scoorden zij na afloop van de voorlichting (T2).

Docenten

De docenten (n = 8) scoorden eveneens op een 10 puntschaal een aantal stellingen, zeven in totaal na afloop van de training.

Analyse

Voor de analyse van de data verzameld onder leerlingen is gebruik gemaakt van een 'T-toets, twee steekproeven met gelijke varianties'. Alle significante verschillen hebben een 95% betrouwbaarheidsinterval.

Voor de data van docenten zijn de beschrijvende statistieken in kaart gebracht.

Resultaten

Leerlingen

De leerlingen is tweemaal gevraagd om een zestal vragen te scoren. De eerste keer scoorden zij deze zes stellingen voorafgaand aan de training (T1, A stellingen in Bijlage 2). Vervolgens kregen zij de training aangeboden. Na afloop scoorden zij opnieuw de zes stellingen (T2, B stellingen in Bijlage 2).

In onderstaande tabel is terug te lezen dat leerlingen voor alle zes stellingen een hogere score gaven na afloop van de training (T2), waarbij alle zes verschillen significant zijn met een betrouwbaarheidsinterval van 95%¹.

Tabel 1. Leerlingen

Stelling	Waarnemingen		Gemiddelde		P(T<=t) tweezijdig
	A (T1)	B (T2)	A (T1)	B (T2)	
1. Ik weet altijd wat alle termen rondom seksualiteit betekenen.	134	132	6,1	7,7	<0,05
2. Ik weet waar ik informatie kan vinden over seksualiteit	137	129	5,2	7,5	<0,05
3. Je hebt toestemming van de ander nodig voordat je iemand zoent of aanraakt.	136	131	8,8	9,7	<0,05
4. Ik zeg wat ik wel en niet wil.	137	130	8,8	9,3	<0,05
5. Ik vind mezelf belangrijk.	134	132	8,4	9,0	<0,05
6. Als iemand iets doet wat ik niet wil, weet ik aan wie ik het kan vertellen.	127	120	8,6	9,2	<0,05

In bovenstaande tabel is te zien dat het soms gaat om een stijging van een aantal tienden en soms om een stijging van een aantal punten:

- Stijging score van <1,0 punt: stelling 1, 3, 4, 5 en 6
- Stijging score van >1,0 punt: stelling 2

Voorafgaand aan de training geven leerlingen een 5,2 als het gaat om de stelling 'ik weet waar ik informatie kan vinden over seksualiteit'. Na afloop van de training neemt deze score met 2,3 punt toe, namelijk een 7,5.

Docenten

Ook docenten is gevraagd om een aantal stellingen te scoren op een 10 puntschaal. In Tabel 2 is te lezen dat zij zes van de zeven stellingen (stelling 2 tot en met 7) een hoge score geven met een relatief kleine standaarddeviatie². Stelling 1 'de voorlichting sluit qua taal aan bij de taal van de leerlingen' scoren zij laag met een gemiddelde van 4,5 en standaarddeviatie van 2,5.

¹ Er is sprake van een 95% betrouwbaarheidsinterval wat betekent dat wanneer het onderzoek 100 maal in dezelfde populatie met verschillende steekproeven zou worden herhaald, 95 van de herhalingen een resultaat geven dat binnen het betrouwbaarheidsinterval ligt.

² Gemiddelde afwijking van het gemiddelde.

Tabel 2. Docenten

Stelling	Waarnemingen	Gemiddelde	Standaarddeviatie
1. De voorlichting sluit qua taal aan bij de taal van de leerlingen.	8	4,5	2,5
2. De voorlichting draagt bij aan een toename van kennis over seksualiteit en intimiteit bij leerlingen.	8	8,8	1,6
3. De voorlichting draagt bij aan een toename van zelfvertrouwen bij leerlingen.	8	9,9	0,4
4. De voorlichting draagt bij aan een toename van weerbaarheid bij leerlingen.	8	8,5	0,8
5. De voorlichting draagt bij aan bewustzijn bij leerlingen over naar wie ze toe kunnen stappen als iemand iets bij ze doet wat ze niet willen.	8	9,3	1,2
6. Deze voorlichting is van meerwaarde op het reguliere programma 'lente-kriebels'.	8	9,7	0,5
7. Mogen we op termijn nog eens contact met je opnemen om te vragen of er na de training nog losse eindjes rond seksualiteit en intimiteit zijn bij de leerlingen?	8	10	0,0

Conclusie

Op verzoek van Lumens heeft Fontys Hogeschool Sociale Studies, lectoraat Sociale Veerkracht, een doelmatigheidsstudie uitgevoerd naar de pilot No Shhhame. Een training die in eerste instantie bestemd was voor het voorgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs en door Lumens in pilot vorm wordt aangeboden in het basisonderwijs.

Aan deze studie hebben 139 leerlingen en 8 docenten deelgenomen. Leerlingen scoorden tweemaal een zestal stellingen op een 10 puntschaal, voorafgaand aan de training (T1) en na afloop van de training (T2). Docenten scoorden na afloop van de training een zevenstal stellingen.

Op basis van de analyses die uitgevoerd zijn op deze dataset, constateren we dat de scores van leerlingen bij T2 significant zijn gestegen ten opzichte van T1 met een betrouwbaarheidsinterval van 95%. De grootste toename is waarneembaar in relatie tot stelling 2 'ik weet waar ik informatie kan vinden over seksualiteit', namelijk 2,3 punten.

Docenten geven op zes van de zeven stellingen een score $\geq 8,5$. Alleen in relatie tot de eerste stelling 'de voorlichting sluit qua taal aan bij de taal van de leerlingen' scoren zij een 4,5 gemiddeld met een standaarddeviatie van 2,5.

Discussie

Deze studie maakt inzichtelijk dat leerlingen tijdens T2 significant hoger scoren dan tijdens T1. Op basis van deze data weten we echter niet waarom zij dit doen. Hetzelfde geldt voor de relatief grote toename in scores (2,3 punten) bij leerlingen op stelling 2 en het relatief lage gemiddelde (4,5) bij docenten op stelling 1.

Aanvullend onderzoek is nodig om zicht te krijgen waarom scores van leerlingen zijn toegenomen. Hetzelfde geldt voor het verkrijgen van meer inzicht in waarom docenten van mening zijn dat de voorlichting qua taal matig (4,5) aansluit bij de taal van leerlingen.

Literatuur

- Ministerie van OCW (2022) Kabinet versterkt aanpak seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld met regeringscommissaris. Geraadpleegd op 31 oktober 2022. Rijksoverheid, 8 februari 2022 [Kabinet versterkt aanpak seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld met regeringscommissaris | Nieuwsbericht | Rijksoverheid.nl](#)
- Ministerie van OCW (2022) Kamerbrief integrale aanpak seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld. Geraadpleegd op 31 oktober 2022. Rijksoverheid, 8 februari 2022 [integrale aanpak-seksueel-grensoverschrijdend-gedrag-en-seksueel-geweld.pdf \(overheid.nl\)](#)
- Ministerie van OCW (2022) Reflectie bij contouren nationaal actieplan seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld van 27 juni 2022. Geraadpleegd op 31 oktober 2022. Rijksoverheid, 27 juni 2022 [Reflectie+regeringscommissaris+bij+contouren+nationaal+actieplan.pdf](#)
- Ministerie van OCW (2022) Wetsvoorstel om seksueel geweld beter aan te pakken naar Tweede Kamer. Geraadpleegd op 31 oktober 2022. Rijksoverheid 11 oktober 2022 [Wetsvoorstel om seksueel geweld beter aan te pakken naar Tweede Kamer | Nieuwsbericht | Rijksoverheid.nl](#)
- NO SHHHAME, Heemskerk, L. Lumens (2022) Geraadpleegd op 2 november 2022. [No Shame! Waar ligt jouw grens? - Lumens \(lumenswerkt.nl\)](#)

Bijlage 1 Training No Shhhame

Doel van de No Shame trainingen in het Basisonderwijs:

Het doel is om leerlingen uit groep 7 en 8 van de basisschool in een veilige setting kennis laten maken met het onderwerp seksualiteit. Wat weten ze al en wat is nieuw? Welke vragen hebben ze en waar stellen ze die? Wat zijn de leuke kanten van seksualiteit, maar kennen ze ook de gevaren van social media en bijv. mensenhandel? Welke rol speelt (social) media en weten zij hoe hier op veilige manier mee om te gaan?

De veilige sfeer in de groepen 7 en 8 op een basisschool zorgt er voor dat onderstaande onderwerpen makkelijker besproken worden. Leerlingen kennen elkaar al lang, er is een vertrouwensband met de leerkracht en ze zijn nog onbevangen in het stellen van vragen en het noemen van voorbeelden. Onze ervaring is dat dit vanaf de brugklas écht anders wordt. Dan gaat groepsdruk, populariteit en bang zijn om te zeggen wat je echt denkt vaak een veel grotere rol spelen.

Het streven is om alle kinderen uit groep 7/8 te laten deelnemen. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij de school. Als zij het als een verplicht lesaanbod zien voorkom je dat kinderen worden uitgesloten en krijgt iedereen dezelfde informatie op hetzelfde moment.

Programma onderdelen (van het standaard pakket dat we aanbieden):

- *Geslachtsdelen namenspel*
Een ijsbreker om de leerlingen kennis te laten maken met de verschillende woorden die ze kennen voor de Penis, de Vagina en Seks.
Dit zorgt voor wat humor en luchtigheid en maakt dat kinderen zich comfortabeler gaan voelen in het bespreken van de onderwerpen. Het is tevens een manier om erachter te komen wat ze al weten en wat onbekend terrein is.
- *De 6 seksregels*
De 6 seksregels (toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, passend bij de ontwikkeling, passend bij de context en zelfrespect).
Uitleg geven over het waarom van deze seksregels en hoe deze seksregels toe te passen zijn in de praktijk.
- *No Shame stellingen spel*
Het stellingen spel betreft verschillende stellingen en vragen over het onderwerp seksualiteit, relaties, vriendschap etc. Door de leerlingen een voor een 1 kaartje te laten trekken en de stelling hardop voor te lezen maak je er een interactief spel van. Wat vinden ze van de stelling en hoe reageert de rest daar op?
- *Liefde is voor iedereen*
Het belang van respect voor elkaar en elkaars voorkeuren op liefdesgebied benoemen.

(homoseksualiteit, lesbiennes, bisexualiteit, transgender)

Welke vormen van liefdesrelaties kennen ze allemaal, wat vinden ze daarvan en hoe wordt hier door hen zelf en hun omgeving op gereageerd.

- *De Selfie challenge*

Deze opdracht is bedoeld om de leerlingen ervan bewust te maken wat de gevaren kunnen zijn van social media. Welke foto's post je wel en niet op het internet? Wat vinden zij zelf acceptabel en wat kan mogelijk gevaar opleveren? Doel hiervan is om een beeld te krijgen van wat de kinderen al weten, wat ze zelf ok vinden en wat de gevaren kunnen zijn van sextortion/ grooming etc.

- De sekskennis Quiz

Een leuke quiz om de kennis van de leerlingen te testen op het gebied van seksualiteit, voorbehoedsmiddelen en soa's. Tijdens deze quiz is ook ruimte voor overige vragen die opkomen bij de leerlingen. De trainers proberen een zo duidelijk mogelijk antwoord te geven en als ze het antwoord niet direct weten zoeken ze het op, of vragen ze het na.

- ❖ We maken tijdens de training gebruik van invulposters, plaatjes om de seksregels toe te lichten, het stellingspel, filmpjes, voorbeeldselfies op a4 formaat, waar/ niet waar-bordjes, en een quiz op papier. Tevens krijgen de leerlingen wat leuke gadgets aan het einde van de training zoals een webcam-schuif, armbandjes en eventueel een condoom.
- ❖ In gesprek met elke school wordt bekeken waar de voorkeur naar uit gaat voor wat betreft de onderwerpen. Dit kan betekenen dat de ene training er anders uit ziet dan de andere training.

Het doel is om op basisscholen de training No Shame te geven. Een training die aansluit bij de leefwereld van de kinderen, up to date is en blijft en die middels meerdere manieren gegeven zou kunnen worden. (Train de trainer, vermarkten No Shame etc.)

Via onderstaande link een weergave van de training No Shame op een basisschool.

https://www.youtube.com/watch?v=7Nsmw_fs244

Bijlage 2 Vragenlijst leerlingen

Zet een cirkel om je antwoord!

VOOR de Voorlichting

1. Ik weet altijd wat alle termen rondom seksualiteit betekenen.									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2. Ik weet waar ik informatie kan vinden over seksualiteit.									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3. Je hebt toestemming van de ander nodig voordat je iemand zoent of aanraakt.									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4. Ik zeg wat ik wel en niet wil.									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5. Ik vind mezelf belangrijk.									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
6. Als iemand iets doet wat ik niet wil, weet ik aan wie ik het kan vertellen.									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

NA de Voorlichting

1. Ik weet altijd wat alle termen rondom seksualiteit betekenen.									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2. Ik weet waar ik informatie kan vinden over seksualiteit.									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3. Je hebt toestemming van de ander nodig voordat je iemand zoent of aanraakt.									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4. Ik zeg wat ik wel en niet wil.									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5. Ik vind mezelf belangrijk.									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
6. Als iemand iets doet wat ik niet wil, weet ik aan wie ik het kan vertellen.									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Vragenlijst voor de leerkrachten - Na de Voorlichting

Zet een cirkel om je antwoord

1. De voorlichting sluit qua taal aan bij de taal van de leerlingen.									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2. De voorlichting draagt bij aan een toename van kennis over seksualiteit en intimiteit bij leerlingen.									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3. De voorlichting draagt bij aan een toename van zelfvertrouwen bij leerlingen.									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4. De voorlichting draagt bij aan een toename van weerbaarheid bij leerlingen.									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5. De voorlichting draagt bij aan bewustzijn bij leerlingen over naar wie ze toe kunnen stappen als iemand iets bij ze doet wat ze niet willen.									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
6. Deze voorlichting is van meerwaarde op het reguliere programma 'lentekriebels'.									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
7. Mogen we op termijn nog eens contact met je opnemen om te vragen of er na de training nog losse eindjes rond seksualiteit en intimiteit zijn bij de leerlingen?									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Dankjewel!